Het christendom in de middeleeuwen

Het christendom in de middeleeuwen

Zonder geloof vaart niemand wel
Herzien door werkgroep Remco Sleiderink

Zonde en verlossing

In de *Bijbel* kunnen we lezen wat God met de mensen voorheeft. Het bijbelboek *Genesis* vertelt het verhaal van de eerste mensen. Adam en Eva leven onbekommerd en gelukkig in het paradijs, een door God aangelegde tuin. Maar de duivel slaagt erin hen te verleiden om Gods wetten te overtreden: Adam en Eva eten de vruchten van de boom van de kennis van het goed en van het kwaad, terwijl God dat uitdrukkelijk verboden had. Vanwege deze zonde moeten ze het paradijs verlaten. Deze ‘zondeval’ van Adam en Eva heeft het jammerlijke lot van heel de mensheid bepaald. De onbezorgde wereld veranderde in een aards tranendal vol onkruid en pijn, zonde en verdriet.

Jezus Christus

Maar God liet zijn gevallen schepselen niet in de steek. Hij beloofde de mensheid een verlosser: de Messias (gezondene). Die werd, aan het begin van onze jaartelling, onder nederige omstandigheden geboren uit de maagd Maria: Jezus Christus. Toen hij volwassen was, predikte Jezus overal Gods woord. De wonderen die hij verrichtte, bewijzen zijn goddelijke macht. Toch werd hij door velen niet erkend. Jezus werd gevangen genomen en ter dood veroordeeld. Gods zoon stierf uiteindelijk aan het kruis. Dit gebeurde allemaal volgens goddelijk plan: door zichzelf op te offeren, verloste de zoon van God de gelovigen van al hun zonden. De band tussen God en de mensheid werd door hem weer hersteld.

Navolging van Christus

Ook al heeft Jezus zijn leven gegeven voor het heil van de mensheid, daarmee is de mens nog niet van zonde vrij. Sinds Adam en Eva zit zondigen de mensheid in het bloed - dit wordt in de katholieke leer de 'erfzonde' genoemd - en moeten mensen hun uiterste best doen om Gods wetten niet te schenden. De afrekening vindt plaats na de dood, als de ziel voor de rechterstoel van God moet verschijnen. Dan wordt zijn definitieve lot bepaald: wordt het de hemel of de hel? De vrees voor de dood en het Laatste Oordeel was daarom groot.

Richtlijn voor geestelijk leven

De beste weg om vagevuur en hel te vermijden is het navolgen van Jezus' voorbeeld, dat in de evangeliën is beschreven. Het leven van Jezus was in de middeleeuwen de belangrijkste richtlijn voor het geestelijk leven. Een van de oudste Middelnederlandse teksten is dan ook *Vanden levene ons Heren*, waarin het leven van Jezus op rijm wordt verteld. Het lijden dat Jezus moest ondergaan, werd de belangrijkste richtlijn voor het geestelijk leven. Uit dank voor het offer dat hij gebracht had, moest de gelovige proberen dezelfde weg te gaan. Een van de bekendste en meest gelezen werken uit de Nederlandse middeleeuwen heet, veelzeggend genoeg, *De navolging van Christus*. Het werd geschreven door Thomas van Kempen († 1471), een volgeling van de Moderne Devotie. Er bestaan talloze schilderijen en miniaturen waarin de smartelijke momenten uit het leven van Jezus worden verbeeld: zijn geboorte in een stal, de geseling, de kruisiging, de graflegging enzovoort.

Het geloof van dag tot dag

Het leven van Jezus verschafte niet alleen een voorbeeld voor allen, het regelde ook de tijdsindeling. De structuur van de middeleeuwse kalender wordt bepaald door de hoogtepunten uit Jezus' leven: geboorte (Kerstmis), kruisdood (Goede Vrijdag), opstanding (Pasen), tenhemelopneming (Hemelvaart) en uitstorting van de Heilige Geest (Pinksteren). Deze hoogtijdagen werden door iedereen met speciale rituelen in de talrijke kerken gevierd. Ook aan Maria, de moeder van Jezus, waren verschillende feestdagen gewijd. Zij gold als de middelares, die bij haar zoon Jezus kon pleiten voor de zondige mensen. Verder was de kerkelijke kalender voor een belangrijk deel gevuld met feestdagen voor de heiligen. Men geloofde dat Maria en de heiligen over bijzondere krachten beschikten en dat ze in het leven van de mensen konden ingrijpen. Ook binnen een dag bestonden er verschillende riten: in getijdenboeken stonden gebeden opgetekend die op specifieke delen van de dag uitgevoerd moesten worden.

Het dagelijks leven van de middeleeuwer was dus helemaal doordrenkt van het geloof. Voor heel wat mensen was het niet voldoende om gewoon als christen te leven. Zij wilden hun leven helemaal aan Christus wijden en verkozen daarom het kloosterleven. Monniken en nonnen probeerden zoveel mogelijk volgens Gods wil te leven door voortdurend te bidden en te mediteren. Veel meer nog dan in de wereld wordt het kloosterleven door de liturgie bepaald. Alles draait hier om het gedenken van Jezus en het navolgen van zijn voorbeeld. Sommigen ondervonden hier de mystieke ontmoeting tussen God en mens, waarover in onze taal vooral Hadewijch prachtig geschreven heeft.

Medieval Memes: Job op de mesthoop

Job had het goed voor elkaar, hij was vroom, steenrijk en erg gelukkig. Maar zou hij God ook trouw blijven als hem alles afgenomen wordt? De duivel en God gaan een weddenschap aan om Jobs geloof te testen.

Timelines.tv - Medieval Minds

Aan de hand van archeologie kunnen we ontdekken hoe middeleeuwse mensen eruit zagen. Maar hoe zag de gedachtenwereld van de middeleeuwse mens er precies uit? Andrew Chater probeert dit te ontrafelen aan de hand van een bezoekje aan een middeleeuwse kerk.

Verder lezen

- Jan Hondebrink, *Religie in een notendop. Wat iedereen in Nederland moet weten van jodendom, christendom en islam.* Amsterdam, 1999.
- Thomas à Kempis, *De Navolging van Christus. Naar de oudste teksten in de authentieke volgorde bewerkt*. Jac. van Ginneken S.J. ed. Amsterdam: N.V. Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij, 1946.
- Anoniem, *Vanden levene ons heren*. W.H. Beuken ed., in: Instituut voor Nederlandse Lexicologie (samenstelling en redactie), Cd-rom Middelnederlands. Den Haag; Antwerpen, Sdu Uitgevers; Standaard Uitgeverij 1998.

https://www.literatuurgeschiedenis.org/middeleeuwen/het-christendom-in-de-middeleeuwen